

14. Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / Упоряд. М. Пазяк. – К., 1989.
15. Рижский И. Введение в круг словесности. – Х., 1806.
16. Телия В. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – Москва, 1996.
17. Українознавство. – К., 1994.

Ірина Процик (Львів)

Художні твори Івана Франка як лінгводидактичний матеріал на заняттях із чужоземцями (на прикладі поеми-казки “Лис Микита”)

Поема-казка “Лис Микита” Івана Франка – одна з найулюбленіших казок багатьох поколінь українців. І це не випадково, адже І. Франко вклав увесь свій талантист у її створення, бо писав казку для своїх дітей, а дітям завжди хочеться віддати все найліпше.

На основі мандрівного сюжету постала оригінальна українська казка з національними типами героїв-персонажів, українським колоритом. Як писала Я. Закревська в монографії “Казки І. Франка. Мовно-художній аналіз”, “в поемі помітне явне бажання автора вести розповідь так, щоб вона наближалась до українських народних казок про тварин... Франко значно розширює старий казковий сюжет про Лиса, вводить кілька нових епізодів, взятих з українських народних казок... Національний колорит поеми виявляється в різних художніх компонентах твору: в розгортанні і розширенні сюжету на матеріалі українських народних казок, в зображенні соціально-побутових картин, в характері трактування образів, а також всього державного ладу звірячого царства. Все це дає підставу назвати поему “Лис Микита” своєрідним українським національним епосом про тварин” [1: 45–46].

Прочитання “Лиса Микити” на заняттях з чужоземцями реалізуватиме, окрім лінгводидактичних завдань (вивчення мови й культури української нації), ще й естетичну функцію – дасть справжню втіху й насолоду.

У статті зробимо спробу проаналізувати, як на матеріалі поеми-казки “Лис Микита” І. Франка можна розглянути специфіку українського мовленнєвого етикету в процесі навчання української мови як чужої.

Вивчення мовленнєвого етикету під час занять із чужоземцями зумовлене насамперед дидактичними потребами, що само собою зрозуміле, адже ці формули необхідні кожному в щоденному спілкуванні. Загальновідомо, що правила мовленнєвої поведінки є обов'язковими для мовців певної суспільної групи у від-

повідних прагматичних ситуаціях, зокрема, коли виникає потреба звернутися до співрозмовника, привітатися чи попроситися, попросити про щось чи подякувати комусь, поздоровити когось чи перепросити тощо. Відтак для чужоземців найфункціональнішими будуть такі формули мовленнєвого етикету: звертання, привітання, вибачення, побажання, подяка, прощання та інші висловлювання, що найчастіше регулюють мовленнєву поведінку людей. І що цікаво – всі згадані вище прагматичні ситуації можна проілюструвати формулами мовленнєвого етикету, вжитими у Франковій поемі-казці “Лис Микита”.

Розпочнімо з етикетних формул **звертання**.

Українським мовленнєвим стосункам притаманна опозиція спілкування на Ти і на Ви зі своїм співрозмовником. Коли комуніканти мають однаковий суспільний статус, перебувають у близьких стосунках або коли старша за віком людина звертається до молодшої, тоді використовується спілкування на Ти, наприклад:

Цар сказав: – А що, Бабаю,
Справді м’яса не вживає
Твій племінник? *Бачиш* сам,
Як-то він спасає душу! [4: 13]
– *Ти*, мій вірний Кіт Мурлика,
Хоч тварина невелика,
Та розумний *ти* за трьох [4: 19].
– Гей, синашу, схаменися! –
Так сказав Бабай до Лиса. –
Що, подумай, робиш *ти*? [4: 28]
Ох Цапуню, любий друже!
Я *тебе* люблю так дуже,
Наймиліший серцю *ти*! [4: 62]

Коли спілкування відбувається між людьми, що перебувають у нерівному суспільному статусі чи є неоднаковими за віком (молодший звертається до старшого), коли спілкуються комуніканти, що перебувають у дистантних, віддалених стосунках, а також під час спілкування з незнайомими застосовується спілкування на Ви, зокрема:

Пані Фрузя, та почвара,
Підступа, мов чорна хмара:
“Хто *ви*? Що *ви*? Звідкіля?” [4: 82]
Знову Лис: – О боже милий!
Вороги *вам* засліпили
Ваші очі царські знов! [4: 87]
От до неї (ополонки. – *І. П.*) й припровадив
Лис Вовчицю та й порадив:
“Хвіст у воду *опустить*,
Так *посидьте* із годинку, –
Не одну тоді торбинку
Упіймаєте в цю сіть” [4: 88].

Зазвичай, чужоземці самі зауважують, що українці традиційно використовують шанобливі звертання на Ви не тільки до старших людей, у тім числі до батьків та старших родичів, а нерідко й до рівних собі за статусом чи віком, а деколи й навіть до молодших. У цьому виявляється самотність української мовленнєвої культури. Ось кілька прикладів-ілюстрацій, в яких вживаються займенникові та дієслівні форми пошанної множини:

І не сором *вам*, Неситий,
Тут одверто говорити,
Як *вас* били Барани?
А *ви* б краще пригадали,
Як *ви* з Лисом мандрували
До чужої сторони.
Вірним другом був Микита,
Але *ваша* злість несила
Платить злом за добру річ [4: 9].
“Я щасливий, що зустрів *вас*,
Я ж три дні уже глядів *вас*,
Вам назустріч сам я біг...
Люд мій весь в неволі гине,
Ви лиш друг його єдиний,
І мені *ви* не страшні” [4: 55].
“Постривайте-но хвилину,
Я скажу, за що загину,
Чом так радо йду вмирать,
Чом рідня моя рогата
Буде *вас* благословляти,
Батьком рідним називать.
Я відкрию всі *вам* тайни:
Я не єсть Баран звичайний,
Я – овечий патріот!” [4: 55]
“Станьте ж, пане, у ярочку, –
Я з отого он горбочка
Розбіжусь – і просто в рот
Кинусь *вам*, а *ви* ковтайте
І, ковтаючи, згадайте:
Так вмирає патріот!” [4: 57]

Для українського мовленнєвого етикету характерне вживання у звертанні слів-регулятивів *пан*, *пані*, *панство*, що засвідчують пошану до співрозмовника. Найчастіше такі регулятиви у Франковій поемі-казці вживаються самотійно, наприклад:

Я Бурмила хитру злобу
Добре знав, його особу,
І нечесну, і смішну,
Став рівнять з тобою, *пане*,

І кажу: “Цей дурень стане
 Нам царем? Ну, батьку, ну!” [4: 46]
 “Пані, всі вас вихваляли,
 Слава скрізь про вас кричить!” [4: 82]
 Гляньте, *панство*, поглядає
 Веселенько, мов не знає,
 Що прислав цареві в дар! [4: 86]

Подекуди регулятиви в поемі-казці І. Франка “Лис Микита” виступають з прикладкою, що конкретизує особу, до якої звертаються. У ролі прикладки в цьому випадку вжито загальний іменник – *цариця*, зокрема:

Царю, й ти, *царице-пані*,
 Всі ті вигадки погані
 З мудрих викиньте голів,
 Щоб потомки не судили,
 Що ви лихом відплатили
 Найвірнішому з рабів [4: 87].

Нерідко при словах-регулятивах у звертанні вживаються означення, в ролі яких найчастіше функціонують прикметники (*любий, ласкавий, милий, могутий*) та займенники (*мій*), наприклад:

– Царю наш, *могутий пане!*
 Я підданець послухняний,
 Я на суд твій правий став [4: 36].
 Царю, – каже, – *пане милий*,
 Перед входом до могили
 Я душі не обтяжу,
 І чого нізащо в світі
 Не сказав би жінці й дітям,
 Те тобі я розкажу [4: 43].
 Тож тепер, *ласкавий пане*,
 Час настав, давно жаданий,
 Закінчив свою я путь [4: 57].
 Ну, подумайте ж, *мій пане*,
 Як від цього серце в’яне,
 Скільки мук я пережив! [4: 55].
 “Ах, спасибі, *люба пані!*” [4: 82]
 “Пані *люба*, я щасливий,
 Що зустрілися мені ви” [4: 82].

І. Франко в поемі-казці використав і рідковживані тепер регулятиви, зокрема: *мосьпане* (“уживається як звертання в значенні милостивий пане добродію” [3: т. 4: 809]), *паничу* (звертання до парубка, неодруженого молодого чоловіка) та *паніматко* (“ввічлива форма звертання до жінки-господині, молодших жінок до старших, чоловіків до жінок” [3: т. 6: 46]); цей регулятив утворився внаслідок лек-

сикалізації – сполучення слів пані й matka). Такі регулятиви у Франковому тексті вжито без прикладок:

– Як тобі в нас ласка мила,
Друже, меч свій прив’яжи,
Йди до Лиса, най, *мосьпане*,
Зараз тут на суд мій стане, –
Строго-строго накажи [4: 13].
Уклонивсь я для початку:
“Добрий день вам, *паніmatko*,
Дай вам боже вік брикати” [4: 71].
“А, попавсь, – кажу, – *паничу!*
Поскубу тебе й посмичу!” [4: 78]

Специфічною рисою українських мовленнєвих формул звертання є використання у цій ролі назв на позначення спорідненості й свояцтва. Найчастіше це номінації: *мати, батько, син, брат, дядько, тітка, небіж, сват*. Такі звертання є давньою національною традицією українців і використовуються не тільки в ролі звертань до кровних родичів. Чужоземцям варто звернути увагу на те, що українські етикетні звертання *дядьку, вуйку, тітко* традиційно вживаються й до знайомих чоловіків та жінок, старших за віком. Такі формули підкреслюють шанобливе ставлення до співрозмовників, проте не мають офіційного характеру й уживаються в розмовному мовленні. Вони в тексті поеми-казки І. Франка, як і загалом у мовленні українців, є найчастотнішими, вживаються як самостійно, так і з означеннями, наприклад:

Шкапі я вклонивсь до ніг
Та й кажу: “Спасибі, *мати*,
Та не вмю я читати” [4: 73].
А тепер, *царице-мамо*,
Цапа вже нема між нами, –
Де ж я скарб отой знайду? [4: 87]
Каже Лис: – *Мій царю й тату*,
Ти даруєш так багато,
Що й прийняти я боюсь [4: 102].
Півень крикнув сміховито:
“Ой *мій таточку Микито*,
Та й масні ж твої слова!” [4: 77]
Дядечку! Надворі спека,
Ваша ж путь була далека,
Через гори, через яр [4: 16].
– А це що тобі, *небоже?*
– Ох, *дядюню*, страх негоже! [4: 16]
– *Дядьку*, – каже Лис, – це жарти! [4: 16]
А тепер, *мій дядьку милий*,
Прошу в хату [4: 70].
Вуйку, ми одного роду!
З вами я в огонь і в воду! [4: 16]

– Га, як так, мій *вуйку милий*,
 То ходім! Хоч в мене сили
 Дуже мало – що робить! [4: 16]
 Лев сказав: – То шкода, *сину*,
 Що ідеш ти на чужину [4: 62].
 Ой, погано, *синку*, буде, –
 Засміють і звірі, й люди!
 Ну-бо, *синку*, швидше злізь! [4: 78]
 – Бійся бога, мій *синашу*,
 Заварив нову ти кашу! [4: 76]
 Я зрадів, роззявив рота,
 Мовив: “Дякую тобі.
 Будь живий, мій *любий сину!*” [4: 80]
 “Добре, *синку милий*, з’їм!” [4: 57]
Синку ти мій гребенястий!
 Швидко можеш ти пропасти
 І кипіти у смолі [4: 78].
 Ти ж, Зайчуню, *любий свате*,
 На часок зайди до хати –
 Жінка там моя сидить [4: 63].
 “Рибку їм, *шановна тітко*”. –
 “Дай же, *серденько*, й мені!” –
 “Рибки хочеться, *тітусю?*
 До ставка біжіть. Клянуся –
 Повно там її на дні”.
 “Е, в ставку! Чи я не знаю,
 Тільки як же упіймаю?” –
 “*Тіточко*, навчу я вас” [4: 88].

Варто звернути увагу чужоземців на те, наскільки часто вживаються у звертаннях демінутиви, зокрема такі, як: *таточку*, *дядюню*, *тіточко*, *тітусю*, *синку*, *синашу*, що також є свідченням неповторності мовленнєвих звичаїв українців.

Найчастотнішим у Франковій поемі-казці є звертання з використанням назви спорідненості – *брат* та його демінутивів, наприклад:

“Гей, – Лис каже, – мить щаслива!
Брате, буде нам пожива,
 Лиш гляди та мудрий будь!” [4: 9]
 – Цапе, – каже він, – *братино*,
 Трошки нас тут підожди-но,
 Попасись хвилин із три [4: 62].
 “Ну ж бо, *брате Миколайку*,
 Ти лишив для мене пайку?
 Погодуй тепер мене!” [4: 11]
 Може, візьмешся, мій *брате*
Мій товаришу рогатий,
 До царя їх занести? [4: 66]
 – Ой *Микито*, *любий брате*,

От тепер я буду знати,
Хто мені добра хотів! [4: 66]
“*Браття*, – каже, – всі за мною!
Хоч умрем на полі бою,
Хоч царем не буде Лев!” [4: 46]

Ці звертання функціонують як самостійно, так і в складі двочленних адресатних моделей, зокрема в поєднанні з власною назвою чи означенням-прикметником, рідше з означенням-займенником.

Є у тексті поеми-казки також звертання, які використовуються в колі сім’ї – до дружини, чоловіка і дітей:

– *Жінко*, – скрикнув Лис поспішно, –
Навіть думати це смішно! [4: 63]
– *Люба жінко*, будь здорова!
Час іти мені до Львова,
Тож ключі усі прийми! [4: 32]
Він, її поцілувавши
І від себе відірвавши,
Каже: – *Жінко люба*, цить! [4: 70]
Здавна знаю я, *дружино*:
Все життя – війна невпинна,
Слід же вміти воювать [4: 70]
Як побачила Микиту,
Скочила: – Це ж татко, *діти*!
Любий! Серденько моє! [4: 63]
Так боялась я, *мій милий*,
Скільки сліз я пролила! [4: 63]
Каже: – *Дітки!* На вечерю
Маєм заячу печеню,
Поласуємо, ще й як! [4: 63]
Ви ж, *мої кохані діти*,
Лиса славного ведіте,
Ще й приспівуйте пісень! [4: 97]

Правила мовленнєвої поведінки передбачають і шанобливе звертання до друзів та сусідів. Серед таких формул переважають відповідні регулятиви, вжиті з означеннями-прикметниками: *любий, милий, славний, багатий*:

– Чи ж воно безпечно, *друже*? [4: 23]
– *Друже славний і багатий!*
Я прийшов не жартувати –
Царський вам приніс наказ [4: 22].
– Ах, *мій друже наймилиший*,
Поведіть мене на миші,
До Мишей я дуже звик [4: 23].
Лев сказав: – Так, так, *мій друже!* [4: 62]

Ти, Зайчуню, в цім умілий,
 Тож зайти, *друзяко милий*,
 Щоб її розвеселить [4: 63].
 Можеш згинуть, *друже милий*:
 Жартувати Вовк не звик [4: 94].
 Закричав тоді Охрім:
 – Гей, сюди, *сусіди любі!* [4: 17]

Зважаючи на специфіку Франкової поеми “Лис Микита”, яка є казкою про тварин, варто окремо проаналізувати звертання до персонажів-звірів. Ці формули звертання дуже різноманітні, серед них багато демінутивів, які загалом притаманні для українського мовленнєвого етикету. Такі висловлювання ввічливості створюють національний колорит казки. До Медведя Бурмила вживають звертання Бурмило:

– Гей, *Бурмило*, любий друже,
 Хто побив тебе так дуже
 Та ще й шкуру обідрав? [4: 19];

до Кота Мурлики – Мурцю, Мурку, Котусю (вжиті самостійно і з означеннями – прикметниками та займенниками):

– *Мурцю!* – скрикнув Лис Микита. –
 От не ждали! От візита! [4: 22]
 Стать на суд я не боюся,
 А з тобою, *мій Котусю*,
 Вкупі завжди радий бути [4: 22].
 Лис Микита це пронюхав
 Та й говорить: – *Мурку*, слухай,
 Як там мишки цвіркотять,
 Мов горобчики невинні! [4: 23]
 – Ну, що, *Мурцю наймилиший*, –
 Каже він, – смакують миші? [4: 23]

до Борсука Бабая – Бабаю, Бабайку (які вживаються з прикладками, самостійно й із означеннями – прикметниками та займенниками):

– Правда, дядечку Бабаю, –
 Лис йому відповідає, –
 Ти мене підбадьорив [4: 28].
 – Дуже лютий цар, *Бабаю?* –
 Каже Лис Микита. – Знаю! [4: 28]
Друже мій, старий Бабаю,
 Ще сьогодні почвалаю
 Я з тобою в царський двір [4: 70].
 – Не журися, *мій Бабайку*,
 Краще от послухай байку,
 Що я хочу розказати [4: 71].

Так-то, любий мій Бабаю,
Силу ту я добре знаю [4: 81];

до Вовка Неситого – Вовче, Неситий, Вовче-брате, Вовче-братуку, Брате Вовче, Вовчище, Вовчило, Вовцуню:

Вовче, Вовче, час до гаю! [4: 29]
“Гей, – кажу йому, – *Неситий*,
Сам Лоша ти з’їв? Лишити
Не хотів мені й шматка?” [4: 73]
“*Вовче-братуку!* Загину!..
Дай же м’яса хоч кришину,
Що для мене ти зберіг!” [4: 43]
Гуси кажуть: “*Їж, Вовчище!*
Лиш хвилиночку зажди ще,
Помолиться дай нам всім!” [4: 54]
Але хто ж із нас, *Вовчило*,
Вмів умовити Кобилу,
Сторгуватися зумів? [4: 73]
“Поживився, *Вовче-брате*,
Та з собою їжу брати
Не годиться, просто стид” [4: 82]
– *Що, Вовцуню*, будем битись, –
Каже Лис, – а чи миритись? [4: 98]
Брате Вовче! Помиримось,
В дружбі жити присягнімось,
Лиха більше не робить! [4: 98];

до Лиса Микити – Микито, Микитко, Лисе, Лисуню, Лисів сину:

“Ой, не можу, мій *Лисуню!*
Бачиш, пуза не просуну.
Ой, *Микито*, помагай!” [4: 30]
– *Лисе*, що це ти верзеш? [4: 43]
Каже Вовк: “*Піди, Микитко*,
Запитай ту шкапу швидко,
Чи Лошати не продасть?” [4: 71]
Визнаєш свою провину,
Хитрий Лисе, Лисів сину,
Визнаєш чи, може, ні? [4: 91]

до Лисиці – Лисуню:

Ех, *моя Лисуню мила*,
Як брехатиму я вміло! [4: 70];

до Свині – Свине:

“Гей, *Свине моя любенька*,
Вилізай-но, та швиденько,
Я твоїх малят поїм!” [4: 54];

до Барана – Баране:

“Стій, *Баране!* Стій, *рогатий!*
Маю щось тобі сказати!” [4: 55];

до Зайця – Зайку, Зайчуню, Зайче:

– Ах, мій *Зайку*, притулись!.. [4: 62]
Ти ж, *Зайчуню*, *любий свате*,
На часок зайди до хати –
Жінка там моя сидить [4: 63].
– А виходь-но, *Зайче*, скоро,
Я давно на тебе жду! [4: 65];

до Цапа – Цапе, Цапуню, Цапе, друже бородатий, товаришу рогатий:

Ох, Цапуню, *любий друже!*
Я тебе люблю так дуже,
Наймиліший серцю ти! [4: 62]
– Як тобі не сором, *Цапе?* [4: 65]
Цапе, друже бородатий!
Щось я хочу попрохати [4: 65].
Може, візьмешся, *мій брате*
Мій товаришу рогатий,
До царя їх занести? [4: 66];

до Півня – курячий сину:

Мій живіт за домовину
Буде, *курячий ти сину* [4: 78];

до Мавпи Фрузі – Мавпо клята, Фрузю любя:

“Дай обідать, *Мавпо клята!*” [4: 82]
Він сміється: – *Фрузю любя*,
Всі ти цілі маєш зуби
І ні пасма сивих кіс... [4: 94].

До царя звірів Лева персонажі казки апелюють найчастіше, використовуючи у звертанні до нього регулятив *цар*, який нерідко супроводжується означеннями (прикметниками, присвійними займенниками) чи прикладками:

Гектор, цуцик-неборака,
Став на лапки та й балака:
– *Царю, страже наших прав!* [4: 9]
Півень перед тронем царським
Крикнув тенором лицарським:
– Милосердя, *царю мій!* [4: 11]

Перед троном зупинився,
І цареві поклонився,
І такі слова сказав:
– Царю наш, могутий пане! [4: 36]
Царю, – каже, – *пане милий*,
Перед входом до могили
Я душі не обтяжу... [4: 43]
Та думки оті лукаві
Відгадав ти, *царю правий*,
Скарбником призначив Рись [4: 46].
– *Царю мій*, – Микита плаче, –
Я, йдучи в життя бродяче,
Навіть торби не придбав [4: 62].
Для цариці ж, *царю гнівний*,
Слав я дзеркало предивне
В пишних рамцях золотих... [4: 87]
Каже Лис: – *Мій царю й тату*,
Ти даруєш так багато,
Що й прийняти я боюсь [4: 102].

У Франковому тексті є й звертання на особове ім'я, зокрема, до наймита Андрія:

Чую голос: “Гей, *Андрію*!
А поглянь-но до сіней!
На горищі щось кричало,
І у сіни щось упало!
Ну, *Андрію*, встань-но, гей!” [4: 42]

Ужито також звертання до інших людей (таких персонажів у казці небагато), наприклад, до кравця і до господині:

Як побачив я людину,
То гукнув у ту ж хвилину:
“*Кравче, кравче*, з'їм тебе!” [4: 57]
“Ой! – кричу. – Що робиш, *кравче*?” –
“Маєш! Щоб ти знав назавше:
Чоловіка не займай!” [4: 57]
“Ой, *хазяйко*! Ненароком
Гість тут любий завітав!” [4: 42]

Як видно з ілюстративного матеріалу, українські етикетні формули звертання дуже широко функціонують у Франковій поемі-казці “Лис Микита”. Найчастіше вони є складниками інших етикетних одиниць, насамперед привітань та побажань.

Серед інших формул мовленнєвого етикету в поемі-казці представлені, хоча й значно скромніше, українські висловлювання побажання, вітання, подяки, запрошення, прохання, вибачення, прощання, які супроводжують найчастотніші дії в повсякденному спілкуванні.

Вітання:

– Дядечку, *добридень* вам! [4: 16]
 Не один, що тільки вранці
 Кляв Микиту, як поганця,
 Тут ревів: – *Привіт! Привіт!* [4: 102]

Вітання (у поєднанні з побажанням):

Мир вам, діти! *Жийте з богом!* [4: 11]
 Аж тут голос у діброві
 Обізвався: – А, *здорові!*
 Ось до вас я причвалав [4: 27].
 “*Добрий день* вам, паніматко,
Дай вам боже вік брикати” [4: 71].
 “Люба ти моя дитино,
 Дивна, райська пташино,
Будь здорова з божим днем!” [4: 77]

Побажання:

На, смакуй, та не вдавайся! [4: 11]
 Заєць мій! – *здоров хай буде!* [4: 65]
Споживай і будь здоров! [4: 78]
 Я зрадів, роззявив рота,
 Мовив: “Дякую тобі.
Будь живий, мій любий сину!” [4: 80]

Подяка:

– Дякую тобі, *небоже!* [4: 4: 17]
 Дякую тобі, Микито! [4: 48]
 Поки в світі буду жити –
Вдячний буду я тобі [4: 66].
 Шкапі я вклонивсь до ніг
 Та й кажу: “*Спасибі*, мати,
 Та не вмю я читати” [4: 73].
 – Вовче-братику! Вовчисі
Ти від мене поклонися:
Вдячний я довіку їй,
 Що мене урятувала
 І за мене постраждала
 У пригоді тій лихий [4: 91].

Запрошення:

– Добре! Так *ходи ж за мною!* [4: 23]
Прошу в хату. Вже пора
 Підвечіркувати [4: 70].

“*Прошу сісти!* Ну, кажіть,
Що про мене ви чували?” [4: 82]

Прощання:

Прощавай, – сказав Микита... [4: 66].

Прощання (у поєднанні з побажанням):

– Люба жінко, *будь здорова!* [4: 32]
Присягу ламать не можна,
То ж *іди й здоровий будь!* [4: 49]
“Ну, тітусю, *будь здорова!*” [4: 90]

Прохання:

Царю наш, тебе *благаю*,
Ти по давньому звичаю
Просьбу вволь мені одну! [4: 40]
Ну, *прошу тебе* сказати,
Як придбав собі Лоша ти
І яка ціна була? [4: 73]

Вибачення:

Вибіг Лис: – *Пробач ласкаво*,
Кінчимо усе ми жваво
За хвилинок, може, п'ять [4: 65].
Тут скріпив я тіло й душу, –
Та *простіть*, спішити мушу... [4: 82].

Ці етикетні висловлювання здебільшого є нейтральними і широко розповсюдженими. Більшість із них повинна увійти до активного словника чужоземців і використовуватися у відповідних комунікативних ситуаціях.

Аналізуючи українські етикетні формули, вжиті в поемі-казці І. Франка “Лис Микита”, не варто забувати, що з часу її написання минуло понад століття, тому й мова загалом, й етикетні висловлювання зокрема зазнали певних змін, проте більшість із них і надалі активно функціонує в мові, не реагує на трансформації, що відбулися в суспільстві, є універсальними для комунікації.

Розгляд поеми-казки І. Франка “Лис Микита” уможливить чужоземцям, які вивчають українську мову, не тільки ознайомитися з прекрасним художнім твором, що репрезентує українську культуру, а й допоможе засвоїти формули українського мовленнєвого етикету, притаманні українській нації.

Література:

1. Закревська Я. Казки І. Франка: Мовно-художній аналіз. – К., 1966.
2. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів, 2001.
3. Словник української мови: В 11 томах. – К., 1970–1980.
4. Франко І. Лис Микита / За ред. М. Рильського. – Львів, 1973.
5. Франко І. Хто такий “Лис Микита” і відки родом? // Франко І. Лис Микита. – Львів, 1896. – Вид. II.

Галина Скіра (Львів)

Роль терміна в оповіді казки. Термін Франкових казок як перекладознавча проблема

Літературна казка тісно пов'язана із дійсністю, із конкретною історичною епохою і з самим автором, його психологією, біографією. Авторська казка виражає не тільки колективне позасвідоме, а й індивідуальне, авторське. Авторська казка насичена новим змістом, новими героями та проблемами, репрезентує нові ідеї нової доби [1: 76].

Франка цікавила жанрова специфіка творів, які він читав, досліджував і писав. Більшість жанрів І. Франко теоретично осмислював. До таких жанрів належить і казка. У генологічній свідомості І. Франка казка присутня на рівні чужого слова (народні казки, літературні казки інших авторів), на рівні особистої творчої практики та на рівні теоретичних узагальнень [3: 71]. І. Франко дав визначення казки як “оповідання, в якому дійсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість являється свобідним виплодом фантазії, без ніякої побічної, церковно-моралізуючої цілі” [3: 71]. Тобто йдеться про відсутність окресленої межі між дійсністю і вимислом.

Серед авторських казок І. Франка є казки про тварин (т. зв. звіриний епос). Казки про тварин з погляду історичного є найдавнішими. Їх виникнення тісно пов'язане з тотемічними віруваннями, культом тварини як покровителя і захисника роду. Головними дійовими особами у цих казках є тварини, однак така казка зображає тварин подібними до людей – звірі товаришують між собою, ходять один до одного в гості, спілкуються, живуть у певному суспільному ладі, мають певні інтереси та інститути захисту цих інтересів. Зокрема, Лев, як відповідно уповноважений громадою інститут *творить звірам суд* у казці “Лис Микита”. У казці “дійсність перемішана з чудесним елементом”, казкова оповідь про пригоди великого сміливця Лиса Микити накладається на структурну модель тогочасного суспільного ладу, а милозвучність та поетичність оповіді охоплює точні вкраплення